

Úvodem

Po demokratické revoluci došlo u nás k renezanzi náboženského vědomí. Příklon k vyznání či ateismu je zcela v souladu se zásadami svobodné volby světonázorové orientace, soustavy hodnot a myšlenkových směrů každého jednotlivého občana.

Optimistická vlna státního ateismu minulé éry s sebou nesla víru, že spravedlivý společenský řád přinese sám od sebe zánik náboženského myšlení, neboť náboženství je pouze – tak zněla oficiální definice – pokřivený výklad světa a lidské společnosti, pramenící jednak v neznalosti, jednak v bezpráví a útlačku, a chytře využívaný světskou i církevní mocí. Tvrdilo se, že význam religiozity klesá úměrně tomu, jak roste vědecké poznání světa. „Teprve skutečné poznání přírodních sil vyhání bohy nebo boha postupně ze všech pozic“ napsal B. Engels a měl v tomto směru již i řadu předchůdců.

S budováním spravedlivého společenského řádu to jaksi nevyšlo. Ve společnosti se objevila řada velmi negativních jevů. Slýcháme často, že komunismu se podařilo nejen potlačit náboženství, ale také zlikvidovat lidský mravní kodex a že do života až příliš pronikla morálka třídního boje. Je v tom jistě kus pravdy. Ale negativní jevy, kriminalita, násilí, citová otupělost atd. se projevují dnes všude, i tam, kde komunismus nebudovali a kde se náboženství nepotlačovalo. Bude to tedy asi se vztahem náboženství a morální hodnoty společnosti složitější.

Slýchali jsme za studentských let v seminářích na vysoké škole, že zločinnost v komunismu zanikne sama od sebe, neboť co je příčinou kriminality? Buď sociální bída nebo nemoc. „Bídu odstraníme, nemocné budeme léčit“, říkal zaníceně mladý, světlou ideou komunismu oslněný lektor. Zločinnost

však nezanikla. Ukázalo se, že ve hře není jen sociální nerovnost a choroba, nýbrž především lidská psychika. Také lidská duše se musí vzdělávat a zušlechťovat, chce-li se vytvořit skutečně humanitní společnost. Dosud se více pěstoval skot, vepř, brojeři apod., jen člověk se jaksi ponechával sám sobě. Etika jako vědní obor se nerozvíjela, náboženské morální normy se pozapomínaly a komunistická výchova, kterou se zabývaly celé týmy badatelů, zůstávala neúčinná.

Soudobý myslící občan si ovšem klade otázku: stačí sama renezanace náboženství na nápravu vzniklého morálního vaku? Cožpak racionální ateistický přístup k morálce je méně než tradiční náboženská přikázání?

Soudím, že náboženství vskutku může pomoci k ozdravení naší společnosti, ale všelékem nebude, ani být nemůže. Jestliže však naše společnost vyrůstala na principech křesťanské ideologie, proč její etiky nevyužít? Náboženství je ostatně fenoménem lidstva odedávna. Vedle jazyka a kultury je dědictvím, které si každá populace právě v těžkých dobách nejvíce střeží a které je často jejím pojítkem a výrazem sounáležitosti. Snad nejlépe to dokládá židovský národ, který ač rozptýlen po celém světě a po tisíciletí pronásledován, nepodlehł asimilaci, protože si uchoval vědomí etnické výjimečnosti, podmíněné tradičním a jedinečným náboženstvím.

I racionální věda našeho věku, třebaš ateistická, se musí náboženstvím zabývat, chce-li pochopit podstatu lidství vůbec. Vždyť „ateismus je také náboženství“, řekl mi nedávno jeden kolega na vídeňské univerzitě, když jsem tam přednášel o pravěkém náboženství.